

**แนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชนของพระบาทดอยโตน
ตำบลล่อมแรด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง**
**Community Forestry of Phrabath Doiton,
Lomraet Sub-district, Thoen District, Lampang Province:
Development and Conservation Approaches**

พระครูสุวรรณทัตสนสุนทร¹, จีรศักดิ์ ปันลำ², สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์³
**Phrakru Suwantasanasuntorn¹, Jeerasak Punlam²,
Somchan Sripraschayanon³**

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
Master of Arts Program in Buddhist Studies,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Lampang Buddhist College
Corresponding Author, E-mail: sartsirin@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของป่าชุมชน กระบวนการพัฒนา และการอนุรักษ์ป่าชุมชน และนำเสนอแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชนของ พระบาทดอยโตน ตำบลล่อมแรด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 24 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาเป็นความเรียงเพื่อนำเสนอ ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า 1. สภาพปัญหาป่าชุมชนเป็นภูเขาแต่ไม่สูงชัน แห้งแล้ง ห่างไกลชุมชน เป็นพื้นที่ไม่อุดมสมบูรณ์ เกิดการบุกรุกป่าเพื่อตัดไม้ นำมาเผาถ่านขาย ชุมชนขาดจิตสำนึกในการดูแลป่าและนำขยะมาทิ้งในพื้นที่ 2. กระบวนการพัฒนา และอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้แก่ 1) เวทีประชาคม การรับฟังและร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน 2) การวางแผนงาน เพื่อกำหนดกฎ กติกา ระเบียบ 3) การอนุรักษ์ป่าชุมชนด้วยจารีตประเพณีท้องถิ่น 4) การติดตาม เพื่อให้ได้ประสิทธิภาพประสิทธิผลยิ่งขึ้น 3. แนว

ทางการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้แก่ 1) การปลูกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของป่าไม้ 2) บทบาทพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ 3) การมีส่วนร่วมชุมชนในการผลักดันให้กิจกรรมเป้าหมายชุมชน 4) สืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 5) การพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนด้วยกิจกรรม องค์ความรู้จากการวิจัย พบว่า ปัจจัยด้านความงดงามทางธรรมชาติและความเชื่อรอยพระพุทธรูปทำให้เกิดการพัฒนาป่าชุมชนโดยอาศัย 4 ด้าน ได้แก่ 1) กฎ/กติกาสังคม 2) การมีส่วนร่วม 3) การสืบสานวัฒนธรรม และ 4) การอนุรักษ์ ซึ่งการอนุรักษ์ต้องสัมพันธ์กับความเชื่อและจารีตท้องถิ่นในการพัฒนาป่าชุมชนได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาต่อไป

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา; การอนุรักษ์; ป่าชุมชน; พระบาทดอยโตน

Abstract

This research aims to study the problem, development process and conservation, and presentation of the development and conservation approaches of community forestry of Phrabath Doiton, Lomraet Sub-district, Thoen District, Lampang Province. It is a qualitative research based on the study of documents, in-depth interview, and participatory observation. It consists of 24 key informants. The data collection is conducted by content analysis as an essay to present the research results.

The results found that 1. the problem of community forestry is hilly but not steep, arid, remote, and not fertile. In addition, it is encroached and burned for sale. Community lacks of consciousness to maintain and takes away waste in the forest. 2. The development process and conservation of community forest are as follows: 1) community forum; to listen and participate in activities together; 2) working plan for defining rules and regulations; 3) conservation of community forests; and 4) follow-up to operate and set goals to be more efficient and effective. 3. The guidelines for the development and conservation of community forests are included in the followings: 1) cultivating awareness of the value of forest; 2) monks' roles as the spiritual leaders; 3) community involvement in driving community-

targeted activities; 4) local cultural inheritance; and 5) development of community forest areas with activities. The body of knowledge found that the factors of beautiful nature and belief on Buddha's footprint can lead the community forest development based on four aspects: 1) social rules/laws; 2) participation; 3) cultural inheritance; and 4) conservation. The conservation must be related to local beliefs and customs for developing into an ecological tourist destination.

Keywords: Development Approach; Conservation; Community Forestry; Phrabath Doiton

บทนำ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสรรพสิ่งบนโลก เพราะทุกชีวิตล้วนเกิดขึ้นมาจากธรรมชาติและเกิดการเรียนรู้ สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ จนเกิดเป็นวัฒนธรรมอันดีงาม ด้วยเหตุของมนุษย์และสัตว์ต่างอาศัยป่าในการดำรงชีวิต ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้เล็งเห็นว่า สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นความจริงแห่งธรรม เมื่อมนุษย์เจริญด้วยคุณธรรมแล้ว สิ่งแวดล้อมก็จะได้รับการพัฒนาตามมา หากมนุษย์ไม่ตั้งอยู่ในธรรม สิ่งแวดล้อมก็จะถูกทำลาย ส่งผลให้มนุษย์และสัตว์บนโลกนี้อยู่ไม่ได้เช่นกัน

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีประโยชน์และมีความจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ป่าไม้ให้อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค เป็นปัจจัยพื้นฐานต่อการดำรงชีพ ตลอดจนป่าไม้ยังให้ทรัพยากรน้ำ อากาศ และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยและวิวัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจทำให้มนุษย์มีความต้องการทรัพยากรน้ำมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ป่าไม้ถูกทำลายในปริมาณเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการทำลายป่าโดยมิได้ปลูกป่าทดแทนในจำนวนที่เพียงพอก่อให้เกิดความเสียหายต่อที่อยู่อาศัย ปัญหาภัยแล้ง พื้นที่ป่าถูกรุกราน เกิดการพังทลายของหน้าดินและสภาพดินเสื่อมคุณภาพ สาเหตุที่ทำให้ป่าไม้ถูกทำลายมาจาก 2 ปัจจัยหลัก ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามกระบวนการทางธรรมชาติ 2) สาเหตุที่มาจากกระทำการของมนุษย์ (สมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์, 2563: 54)

ในสมัยพุทธกาล ป่าไม้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการตั้งเมือง โดยเฉพาะเชื้อสายของศากยวงศ์ที่พระราชโอรสและพระราชธิดาแห่งพระเจ้าโอกกากราชตั้งเมืองกบิลพัสดุ์ ณ ป่าไม้สักกะไกลัญหาหิมาลย์ การอุปถัมภ์เจ้าชายสิทธัตถะราชกุมารโดยที่

พระนางสิริมหามายาเทวีได้ประสูติ ณ ลุมพินีวัน ป่าที่ตั้งระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์กับกรุงเทวทหะ หรือการเที่ยวจาริกตามป่าเชิงภูเขาหิมาลัย ครั้งที่เจ้าชายสิทธัตถะธราชกุมารทรงอยู่ในวัยพระเยาว์ จนกระทั่งการบำเพ็ญเพียรในฐานะพระโพธิสัตว์ และการตรัสรู้ก็อยู่ในป่าไม้ได้ต้นอัสสัตถพฤกษ์ กระทั่งการแสดงปฐมเทศนาชื่อธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ก็ทรงแสดง ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน รวมถึงการประกาศพระศาสนาแก่อาศัยป่าเช่นกัน (หอมรดกไทย, ม.ป.ป.) นอกจากนั้น ตามหลักพระพุทธศาสนาเมื่อได้อุปสมบทจะยึดถือการอยู่ป่าเป็นวัตรเพื่อดำรงชีพแห่งสมณะหรือแม้แต่่นักบวชลัทธิอื่นก็เช่นกัน นิยมการอยู่อาศัยป่าเป็นที่พำนัก เพราะป่าเป็นพื้นที่แห่งความเงียบสงบและเหมาะแก่การเจริญกรรมฐานที่เกื้อกูลต่อการประพฤติปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น สังคมไทยยังมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งลึกลับที่อยู่เหนือธรรมชาติและสิ่งสถิตอยู่ในป่าไม้ จนกลายเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นในการบูชาและแสดงความนับถือสืบทอดมากระทั่งถึงปัจจุบัน

ป่าชุมชนของพระบาทดอยโตน ตำบลล่อมแรด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ตั้งอยู่ในพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติแม่ละมีภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงใหญ่สลับซับซ้อน มีพื้นที่ราบบนสันเขา สภาพป่าสมบูรณ์ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 582.68 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 364,173 ไร่ สภาพป่าอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติแม่ละมี ประกอบด้วยเทือกเขาใหญ่สูง มีจุดเด่นทางธรรมชาติสวยงาม เช่น น้ำตก ถ้ำ และมีสัตว์ป่าชุกชุม และเป็นป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์มาแต่ครั้งอดีตกาล (อุทยานแห่งชาติแม่ละมี, ม.ป.ป.) แต่ปัจจุบันพื้นที่ป่าได้ถูกบุกรุกตัดไม้ เผาป่า จนก่อให้เกิดภาวะความแห้งแล้งและป่าต้นน้ำเสื่อมโทรม ทำให้ประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียงได้รับความเสียหายจากป่าภัยทางธรรมชาติและส่งผลกระทบต่อวิถีความเป็นอยู่ทางด้านการเกษตรของชุมชนใกล้เคียง อย่างไรก็ตาม ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2450 สมัยพระครูรักจิตคุณ อดีตเจ้าอาวาสวัดอุมลอง ตำบลล่อมแรด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ได้พาศิษย์เดินทางเข้าป่าเพื่อท่องเที่ยวตามลำเนาไพรและได้เห็นดอยลูกหนึ่งแล้วชวนศิษย์ขึ้นไปสำรวจจนยอดเขา ได้เห็นรอยเท้าเป็นร่องอยู่บนโขดหินจึงได้สร้างรอยพระพุทธบาทจำลองขึ้นเพื่อให้ชาวบ้านละแวกใกล้เคียงมาสักการะบูชากราบไหว้เพื่อเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของพระพุทธเจ้า กระทั่งเวลาผ่านมาประมาณ 100 ปี ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพปัญหาของป่าชุมชน กระบวนการพัฒนาและการอนุรักษ์ป่าชุมชน และนำเสนอแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชนของพระบาทดอยโตน ตำบลล่อมแรด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง เพื่อเป็นการอนุรักษ์ป่าชุมชนและสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่มีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์ ชุมชนและสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของป่าชุมชนพระบาทตอยโตน ตำบลล่อมแรด อำเภอลำปาง
2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาและการอนุรักษ์ป่าชุมชนพระบาทตอยโตน ตำบลล่อมแรด อำเภอลำปาง
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาและการอนุรักษ์ป่าชุมชนพระบาทตอยโตน ตำบลล่อมแรด อำเภอลำปาง

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

1. รูปแบบวิธีการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ลักษณะการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 อย่าง ดังนี้

1.1 การวิจัยเอกสาร ศึกษาแนวคิดป่าชุมชน แนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและป่าชุมชน หลักพุทธธรรมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แนวทางการพัฒนาชีวิตสังคมและธรรมชาติที่มีความเหมาะสมกับสังคมจากตำราวิชาการ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2 การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มพระสงฆ์ ประชาชนในพื้นที่ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิชาการป่าไม้ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ในเขตพื้นที่ เพื่อศึกษาวิธีการและกระบวนการปฏิบัติงานเพื่อการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชนของพระบาทตอยโตน ตำบลล่อมแรด อำเภอลำปาง

1.3 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยการวางแผน การจัดการและการปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน ภาควิชาเครือข่าย เช่น กลุ่มพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ กลุ่มผู้นำชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่นในตำบลล่อมแรด เจ้าหน้าที่ป่าไม้ในเขตพื้นที่ อำเภอลำปาง เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดกิจกรรมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้แก่ การทำถนน การสร้างศาลาอเนกประสงค์ การสร้างห้องน้ำ และการประชาสัมพันธ์ให้เกิดการอนุรักษ์เชิงนิเวศวิทยาให้แก่ชาวอำเภอลำปาง

2. พื้นที่การวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในพื้นที่พระบาทตอยโตน ตำบลล่อมแรด อำเภอลำปาง โดยมีกลุ่มชุมชนจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านดอนทราย ตำบลล่อมแรด อำเภอลำปาง 2) ชุมชนบ้านอุ้มลอง ตำบลล่อมแรด อำเภอลำปาง และ 3) ชุมชนบ้านหนองเตา ตำบลล่อมแรด อำเภอลำปาง

3. ประชากรกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้ง เลือกตั้งหรือได้รับการยกย่องจากชุมชนให้ทำหน้าที่ขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชนในพื้นที่ โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 24 คน แบ่งเป็น 6 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้นำชุมชน 3 คน 2) กลุ่มชุมชนในพื้นที่ 3 แห่ง 6 คน 3) กลุ่มองค์กรปกครองท้องถิ่น 2 คน 4) กลุ่มแกนนำ 3 คน 5) กลุ่มนักวิชาการป่าไม้ จำนวน 5 คน และ 6) กลุ่มเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในเขตพื้นที่ 5 คน

4. เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกที่สร้างขึ้นเพื่อสอบถามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยมีขั้นตอนในการตรวจสอบเครื่องมือจากคำชี้แนะผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้ การนำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองเก็บข้อมูลเบื้องต้น การนำมาปรับปรุงแก้ไขและนำไปสู่การพัฒนาเครื่องมือผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่อไป

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

5.1 การศึกษาเชิงเอกสารในการศึกษาเนื้อหา แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปวิเคราะห์แนวทางการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพของชุมชนเกี่ยวกับการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและป่าชุมชน แนวคิดการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติและป่าชุมชน การพัฒนาและการอนุรักษ์ป่าชุมชน หลักพุทธธรรมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและแนวทางการพัฒนาชีวิตสังคมและธรรมชาติที่มีความเหมาะสมกับสังคมจากตำราวิชาการ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ รายงานการวิจัย บทความ งานเขียนในวารสารและหนังสือพิมพ์ รายงานการประชุม รวมทั้งการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

5.2 การคัดเลือกเป้าหมายแต่ละพื้นที่แบบสโนว์บอลล์เพื่อให้ได้ข้อมูลลักษณะเครือข่ายข้อมูลจากบริบทชุมชน การมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มชุมชนในพื้นที่ กลุ่มองค์กรปกครองท้องถิ่น กลุ่มแกนนำ กลุ่มนักวิชาการป่าไม้ และกลุ่มเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในเขตพื้นที่ เพื่อได้ข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนที่จะนำวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชนของพระบาทหอดอยโตน ตำบลล้อมแรด อำเภอดอยงำดลลำปาง

5.3 การติดต่อขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือในการเข้าสัมภาษณ์

5.4 การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำกลุ่มชุมชน กลุ่มแกนนำ กลุ่มปกครองส่วนท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในเขตพื้นที่อำเภอเถิน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดูแลรักษาป่าชุมชน ทั้งนี้ เพื่อหาแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชนของพระบาทดอยโตน

5.5 การสรุปองค์ความรู้ เผยแพร่ความรู้ในวารสารและจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

6. การวิเคราะห์ข้อมูล การใช้สถิติเชิงพรรณนาและอธิบายเป็นความเรียงจากการวิเคราะห์เนื้อหาทางด้านเอกสารเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีจากหนังสือ ตำรา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ด้วยการเขียนบรรยายสรุปเนื้อหาโดยภาพรวมที่มีความสอดคล้องกับประเด็นที่ศึกษา และการมีส่วนร่วมในชุมชนหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและกลุ่มภาคีเครือข่าย ในการพัฒนาพื้นที่โดยการประยุกต์วิถีวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นเพื่อใช้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน เพื่อการอนุรักษ์จะได้ตรงตามความต้องการของวัดและชุมชน รวมถึงตามแผนการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ที่ทางราชการได้กำหนดตามแผนปฏิบัติงาน

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็น การเสนอแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชนในการสร้างความสมดุลทางธรรมชาติและฟื้นฟูความสมดุลทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์ สังคมและธรรมชาติ ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. สภาพปัญหาของป่าชุมชน พื้นที่ป่าตกอยู่ในสภาวะการณ์ที่เสื่อมโทรมและมีแนวโน้มลดลงอย่างรวดเร็ว สาเหตุเกิดจากมนุษย์เข้าไปบุกรุก ลักลอบตัดไม้และเผาป่าเพื่อทำการเพาะปลูกหรือหาของป่า รวมถึงการเข้าไปจับจองเป็นที่อยู่อาศัย จากการศึกษาพบว่า ชุมชนมุ่งเน้นประโยชน์จากป่าไม้เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ โดยการส่งเสริมความศรัทธาในรอยพระพุทธรูปบาทดอยโตน แต่พื้นที่ป่าชุมชนประสบปัญหาทางกายภาพที่เป็นเขาแต่ไม่สูงชัน ห้างไกลชุมชน อากาศร้อนและเกิดภาวะแห้งแล้งในฤดูร้อน พื้นที่ไม่อุดมสมบูรณ์ เกิดการบุกรุกป่า ตัดไม้เพื่อนำมาเผาถ่านขายหรือเผาป่าเพื่อต้องการเก็บพืชผัก เช่น เห็ด ผักหวาน ความห่างไกลและลักษณะทางกายภาพไม่เอื้ออำนวยประโยชน์ในการใช้ชีวิต ทำให้ชุมชนขาดจิตสำนึกในการดูแลป่าให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ดังนั้น ชุมชนจะต้องมีบทบาทและหน้าที่ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ ปลูกจิตสำนึกและการ

รับผิดชอบต่อป่าเพื่อผลักดันให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ที่จะส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติได้อย่างแท้จริง

2. กระบวนการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชนของพระบาทดอยโตนให้เหมาะสมในการฟื้นฟูป่าที่เสื่อมโทรมให้กลับคืนสู่สภาวะปกติอันจะก่อให้เกิดคุณค่าแก่ชุมชน ซึ่งการพัฒนาและการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

2.1 การจัดเวทีประชาคม มุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การยอมรับฟังสมาชิกในชุมชนที่อาศัยในพื้นที่ที่สะท้อนความเห็นและความต้องการอย่างแท้จริงของชุมชน เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันโดยการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าชุมชนและเสนอแนวทางที่เป็นกิจกรรมร่วมกันในการแก้ไขและพัฒนาป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

2.2 การวางแผนงาน กำหนดบุคคลเพื่อช่วยในการขับเคลื่อนป่าชุมชน โดยการกำหนดกฎ กติกา ระเบียบ ข้อบังคับและแนวทางการผลักดันให้ป่าชุมชนเป็นพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์เชิงการเกษตรและการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่แฝงไปด้วยแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในการบูชา สักการะรอยพระพุทธรูปที่อยู่บนยอดดอยโตน ตลอดจนการหาทุนทรัพย์ในการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนได้อย่างแท้จริง

2.3 การอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยการอาศัยจารีตประเพณีท้องถิ่นและบทบาทพระสงฆ์ในการประยุกต์ใช้จารีตประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชนผนวกกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่เกื้อกูลระหว่างป่าไม้กับชุมชนสืบต่อไป

2.4 การติดตามผล โดยการดำเนินงานและวางแผนเป้าหมายให้การอนุรักษ์ประสบประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น และเป็นเครื่องมือที่ช่วยกำหนดทิศทางการพัฒนาและการอนุรักษ์ป่าชุมชนได้ตรงตามเป้าหมายของชุมชน โดยการติดตามการทำงานจะเป็นแนวทางการขับเคลื่อนกิจกรรมในการพัฒนาพื้นที่ที่เหมาะสมและเป็นการป้องกันปัญหาที่อาจเกิดจากป่าเอง เช่น กรณีไฟป่า

3. แนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชน เป็นการฟื้นฟูความเสื่อมโทรมในพื้นที่ป่าชุมชนให้คืนสู่ความสมดุลที่จะก่อประโยชน์และความสุขให้แก่ชุมชน โดยการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาและการอนุรักษ์ป่าชุมชนของพระบาทดอยโตน มีลักษณะดังต่อไปนี้

3.1 การปลูกจิตสำนึก การพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนต้องสร้างจิตสำนึกให้ตระหนักเห็นคุณค่าของป่าไม้เพื่อหาแนวทางการดูแล รักษา และการอนุรักษ์ที่เหมาะสมตามคติ ความเชื่อทางด้านพิธีกรรมที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์เกี่ยวกับสิ่งเหนือ

ธรรมชาติอันเป็นที่สถิตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยสร้างและรักษาความสงบสุขให้แก่วิถีชุมชน ซึ่งเป็นการแสดงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้ยึดถือปฏิบัติมาจนกระทั่งปัจจุบัน

3.2 พระสงฆ์กับบทบาทในการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยการเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณและช่วยเหลือชุมชนให้เข้าใจการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และเป็นการแสดงให้เห็นความกตัญญูกตเวทิตาในการตอบแทนด้วยการอนุรักษ์ในรูปแบบต่าง ๆ ตามหลักความเชื่อในท้องถิ่น โดยเป็นผู้นำในการริเริ่มการอนุรักษ์ป่าชุมชนด้วยวิถีวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น โดยการระดมทุนในการขับเคลื่อนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้ใช้ประโยชน์ตามเป้าหมายชุมชนในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่เกิดจากการรักษาความสมดุลทางธรรมชาติให้อยู่เคียงคู่สังคมต่อไป

3.3 การมีส่วนร่วมชุมชน ถือเป็นหลักการสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งในชุมชน (Strong Community) โดยเกิดจากการรวมพลังของสมาชิกในชุมชนที่มีส่วนช่วยผลักดันให้เกิดกิจกรรมและการสนับสนุนการปฏิบัติงานตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ และเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้โอกาสแก่ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ด้วยการส่งเสริมการชักนำ การริเริ่ม การสนับสนุนให้เข้ามามีบทบาทและกำหนดทิศทางในการแก้ไขและพัฒนาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

3.4 การสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น การรักษาป่าชุมชนต้องอาศัยวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกิดจากความกลัวและการสำนึกต่อบุญคุณของสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติจนเกิดเป็นพิธีกรรมในการเซ่นไหว้ บวงสรวงตามจารีตและความเชื่อในแต่ละท้องถิ่นที่ถูกหล่อหลอมให้เกิดเป็นพิธีกรรม อันเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมสังคมที่แสดงออกในรูปแบบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การบวช การสืบชะตาป่า เพื่อสร้างจิตสำนึกแก่ชุมชนในการสร้างความตระหนักรู้ที่จะรับผิดชอบและสำนึกคุณค่าของป่าไม้ ซึ่งการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นยังเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการหาแหล่งทุนที่จะส่งเสริม พัฒนา พื้นฟู ทำนุบำรุงป่าชุมชนอีกด้วย

3.5 การพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชน การพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชนต้องมีสิ่งก่อสร้างที่มีความจำเป็นต่อความต้องการโดยส่วนรวม และจำเป็นสำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน เช่น การสร้างถังน้ำ การสร้างศาลาที่พักสำหรับการใช้ประกอบพิธีกรรม การสร้างห้องสุขา นอกจากนั้น ยังเป็นการแสดงให้เห็นความสามัคคีและพลังแห่งการร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาให้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ อุดมสมบูรณ์ เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และแหล่งพักผ่อนหย่อนใจแก่ชาวอำเภอเถินต่อไป

อภิปรายผล

แนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชนของพระบาทดอยโตน สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ป่าชุมชนของพระบาทดอยโตนได้มุ่งเน้นประโยชน์ของชุมชนในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ และการส่งเสริมความศรัทธาในรอยพระพุทธบาทบนดอยโตน แต่บริเวณพื้นที่ป่าได้ประสบปัญหาด้านกายภาพที่เป็นภูเขาซึ่งไม่สูงชันนัก อยู่ห่างไกลชุมชน อากาศร้อน แห้งแล้ง เป็นพื้นที่ขาดความอุดมสมบูรณ์ เกิดการบุกรุกและตัดต้นไม้มาเผาถ่านขายหรือเผาเพื่อต้องการพืชผักที่เกิดตามฤดูกาล ลักษณะทางกายภาพดังกล่าวทำให้ชุมชนขาดจิตสำนึกในการดูแลป่าชุมชน ละเลยต่อการใส่ใจป่าชุมชน ตลอดจนการนำเศษขยะต่าง ๆ มาทิ้งในบริเวณพื้นที่ป่าชุมชนที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนและธรรมชาติ ดังที่วินัย วีระพัฒนานนท์ (2540: 53-54) ได้กล่าวถึงวิกฤตสิ่งแวดล้อมทางต้นแห่งการพัฒนาที่เกิดจากการนำขยะและของเสียนำมาทิ้งและก่อให้เกิดอันตรายต่อมนุษย์และระบบนิเวศ ทำให้ของเสียที่เป็นสารพิษได้ทำลายต่อระบบนิเวศวิทยาและส่งผลกระทบต่อชุมชน แม้ว่าเป้าหมายอันแท้จริงเพื่อที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ดังนั้น ชุมชนจะต้องมีบทบาทและหน้าที่ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ป่าไม้ ปศุสัตว์ จิตสำนึก และการรับผิดชอบต่อป่าไม้ สอดคล้องกับสหทยา วิเศษ (2540) ได้ศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มอภัยป่าศรีถ้อยที่เกิดจากปัญหายับแล้ง การตัดไม้ทำลายป่า จึงได้เกิดกิจกรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาป่าโดยใช้วิธีการกระตุ้นและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ จากสภาพปัญหาของป่าชุมชนทำให้เกิดการตระหนักรู้และพยายามที่จะผลักดันให้ป่าชุมชนของพระบาทดอยโตนเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพื่อจะพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติต่อไป

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 กระบวนการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชน ความเสื่อมโทรมของป่าชุมชนที่เกิดจากลักษณะทางกายภาพที่แห้งแล้ง ห่างไกลชุมชน แต่มีจุดที่น่าสนใจในการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่มองเห็นทิวทัศน์อันสวยงาม ทำให้ชุมชนมีเป้าหมายที่จะพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ โดยการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากการทำประชาคมชุมชนเพื่อลงความเห็นและกำหนดทิศทางในการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดประโยชน์จากการสร้างกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในท้องถิ่นและความเชื่อทางด้านพระพุทธศาสนาที่จะผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชน สอดคล้องกับพระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล (2556) ที่ได้ศึกษากระบวนการจัดการ

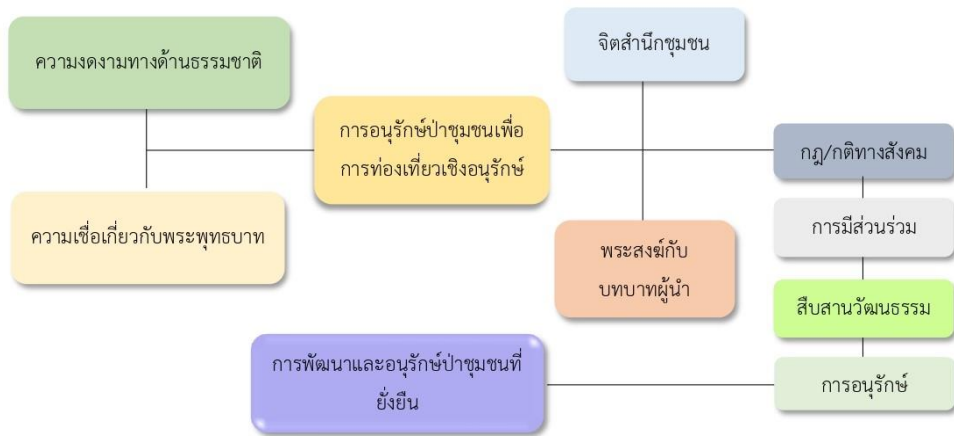
ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชน โดยมีส่วนร่วมในการทำงาน ยึดมั่นอุดมการณ์ มีการวางแผน เปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ร่วมกันหาทางออกในการจัดการกับปัญหาด้วยความเข้าใจระบบนิเวศ แนวทางพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่น โดยกิจกรรมที่ใช้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่ตระหนักถึงสิ่งเหนือธรรมชาติและการประยุกต์พิธีกรรมตามความเชื่อของท้องถิ่น สอดคล้องกับพระครูพิพิธสุตาทรร และคณะ (2552) ได้ศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบนฐานเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดจากการสังสมองค์ความรู้ตามภูมิปัญญาทางด้านความเชื่อเกี่ยวกับจิตวิญญาณและมีเจ้าของป่า การเก็บเกี่ยวประโยชน์จากป่า การประยุกต์ความเชื่อพิธีกรรมทางศาสนา การอนุรักษ์ป่าและการจัดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ป่า อาทิ การทำแนวกันไฟ การปลูกป่า การสร้างฝายชะลอน้ำ การสร้างเทคโนโลยีของชุมชนเพื่อการจัดการป่า เช่น การทำป่าเปียก การปลูกป่าสามอย่างเพื่อประโยชน์สี่อย่าง การดับไฟป่า การทำปุ๋ยชีวภาพ การสร้างแอ่งเก็บน้ำ การสร้างบันไดเพื่อกราบไว้รอยพระพุทธรูปบนดอยโตน นอกจากนั้น ภายหลังสิ้นสุดกิจกรรมได้มีการประเมินผลและติดตามเพื่อวางแผนในการพัฒนากิจกรรมที่จะช่วยในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ซึ่งถือเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนจากการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เล็งเห็นคุณค่าการอยู่ร่วมกันระหว่างป่าไม้กับชุมชนได้อย่างแท้จริง

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การพัฒนาและการอนุรักษ์ป่าชุมชนของพระบาท ดอยโตน ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาและการอนุรักษ์ คือ การปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของป่าชุมชนที่มีต่อวิถีความเป็นอยู่ การสร้างความสมดุลทางธรรมชาติ และการพัฒนาให้เป็นพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจของชุมชนได้อย่างแท้จริง สอดคล้องกับณัฐวรรณ สุนทรวิโรดิโชติ และคณะ (2556) ได้ศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามัคคี: ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน พบว่า ควรมีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ สร้างจิตสำนึกให้ประชาชนรู้จักหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ต้องสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชนเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดำรงอยู่กับชุมชนและพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอดไป โดยการส่งเสริมพิธีกรรมตามความเชื่อเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างมนุษย์กับป่าชุมชนที่มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติที่บันดาลความสงบสุขให้แก่ชุมชน สอดคล้องกับพระพลากร สมมงคล (อนุพันธ์) (2561) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นที่อาศัยแนวคิดและหลักการจัดการป่าชุมชนด้วยพิธีกรรม

ความเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ในป่า โดยเชื่อว่า ถ้าใครฝ่าฝืนหรือบุกรุกป่าชุมชน จะมีอันเป็นไปในทางที่ไม่ดีต่อชีวิต นอกจากนี้ ต้องพัฒนาแหล่งเรียนรู้ แลกเปลี่ยนในการจัดการป่าชุมชน ซึ่งพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณต้องชี้แนะแนวทางและวิธีการปฏิบัติตนให้เหมาะสมในการดูแล รักษา ป่าชุมชนร่วมกันด้วยการประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและ กิจกรรมที่เป็นวัฒนธรรมในท้องถิ่น สอดคล้องกับสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ และคณะ (2559) ได้ศึกษาการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมที่จะต้องมีส่วนนำชุมชนที่ สร้างความสามัคคี ประสานการมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์ ชุมชนกับสิ่งแวดล้อม การ สร้างอุดมการณ์ในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดการบูรณาการทั้ง ความรู้สมัยใหม่และภูมิปัญญา ทั้งการร่วมกันคิด แก้ไขปัญหา และกำหนดทิศทางการ พัฒนาป่าชุมชนด้วยกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีในชุมชนที่แฝงไปด้วยหลักการ ฟันฟู ดูแลและอนุรักษ์ป่าชุมชน รวมเป็นวิธีการระดมทุนทรัพยากรในการขับเคลื่อนการ พัฒนาทางด้านกายภาพและถาวรวัตถุในพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการ ทางด้านพิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการเตรียมพื้นที่รองรับการพัฒนาให้เป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของอำเภอเถินต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ การอนุรักษ์ป่าชุมชน ต้องผลักดันชุมชนให้ตระหนักคุณค่าของป่าไม้ที่มีความสัมพันธ์กับความเป็นอยู่ระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติ โดยเริ่มจากการสร้างความเข้าใจของสมาชิกในชุมชน การกำหนด กฎ ระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ข้อห้ามและข้อปฏิบัติ การมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และถูกต้องตามจารีตประเพณี ท้องถิ่น เพื่อผลักดันให้ป่าชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตามวัตถุประสงค์ของ ชุมชนได้อย่างแท้จริง

องค์ความรู้จากการวิจัย

แนวทางการพัฒนาและการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อเป็นพื้นที่พักผ่อนและสร้าง ความสมดุลทางธรรมชาติให้แก่ชุมชน มีปัจจัยทำให้เกิดการอนุรักษ์ป่าชุมชน ดังนี้

ภาพ 1 ปัจจัยให้เกิดการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ประการที่หนึ่ง ความงามทางธรรมชาติ พื้นที่พระบาทดอยโตนมีทิวทัศน์งดงาม สามารถมองเห็นอำเภอเถินได้เป็นอย่างดี และเป็นปัจจัยที่ชุมชนมีความเห็นร่วมกันในการพัฒนาให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในอนาคต โดยเริ่มต้นด้วยการจัดกิจกรรมในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าชุมชนให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของป่าชุมชน

ประการที่สอง ความเชื่อเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูป พื้นที่ป่าชุมชนเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวพุทธศรัทธาไปไหว้ สักการะ บูชา และจัดกิจกรรมตามประเพณีทางสังคม เช่น การสรงน้ำพระพุทธรูป การจัดพิธีบวชป่า ซึ่งเป็นวิธีการป้องกันการบุกรุกและทำลายพื้นที่ป่าชุมชนได้เป็นอย่างดี

ความงามทางธรรมชาติและรอยพระพุทธรูปเป็นมูลเหตุที่ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยพระสงฆ์ได้แสดงบทบาทในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ เพื่อปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติที่ซบเลี้ยงชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กอปรกับการส่งเสริมพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ โดยแนวทางการพัฒนาป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืนได้สอดคล้องกับปัจจัยการอยู่อาศัยของชุมชน 4 ด้าน ได้แก่

1. กฎ/กติกาสังคม ชุมชนควรมีความรับผิดชอบร่วมกันในการดูแล รักษา และฟื้นฟูป่าชุมชน โดยมีข้อปฏิบัติและกฎกติกาการใช้และการดูแลป่าร่วมกัน รวมถึงการกำหนดบทลงโทษทางสังคมและบทลงโทษทางกฎหมายเพื่อป้องกันมิให้เกิดการบุกรุกและทำลายป่าชุมชน

2. การมีส่วนร่วม กิจกรรมเพื่อการพัฒนาและอนุรักษ์ควรได้รับความร่วมมือกับชุมชนตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติงาน การประเมินผลและติดตามผล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและเป็นการสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน เป็นแนวทางในการสร้างสามัคคีธรรมและการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

3. การสืบสานวัฒนธรรม การส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าชุมชนจำเป็นต้องอาศัยจารีต ประเพณีและวัฒนธรรมในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความถูกต้องตามคติและความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน โดยวัฒนธรรมชุมชนสามารถผลักดันให้การอนุรักษ์ป่าชุมชนได้เป็นอย่างดี

4. การอนุรักษ์ การฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ป่าชุมชนเกิดจากการปรับทัศนคติชุมชนให้เกิดจิตสำนึกรักและหวงแหนป่าไม้ จนเกิดความเสียสละทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ในการพัฒนาพื้นที่ให้อุดมสมบูรณ์ โดยการร่วมกันหาแนวทางการอนุรักษ์ที่หลากหลายวิธีและสอดคล้องตามความเชื่อที่เป็นหลักปฏิบัติในท้องถิ่น ในการอนุรักษ์และสมทบทุนทรัพยากรในการพัฒนาพื้นที่ให้ตรงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของชุมชนต่อไป

สรุป

สภาพปัญหาของป่าชุมชนพระบาทดอยโตนอยู่ในสภาวะการณ์ที่เกิดความเสื่อมโทรม เกิดการบุกรุกป่า ตัดไม้เพื่อนำมาเผาถ่านขายหรือเผาเพื่อต้องการของป่า เช่น เห็ด ผักหวาน รวมถึงความห่างไกลและลักษณะทางกายภาพไม่เอื้อประโยชน์ในการใช้ชีวิต ทำให้ชุมชนขาดจิตสำนึกการดูแลรักษา จึงนำขยะมาทิ้งบริเวณป่าชุมชน ต่อมาชุมชนได้ร่วมมือกับเทศบาลตำบลล่อมแรด เจ้าหน้าที่ป่าไม้และหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยการทำประชาคมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การรับฟังสมาชิกในชุมชนที่อาศัยในพื้นที่เพื่อวางแผนในการขับเคลื่อนป่าชุมชนให้เกิดการอนุรักษ์ โดยอาศัยจารีตประเพณีท้องถิ่นและบทบาทพระสงฆ์ในการสร้างค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตลอดจนการติดตามผลการดำเนินงานและวางเป้าหมายให้การอนุรักษ์ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น ซึ่งการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชนต้องเริ่มด้วยการปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนตระหนักเห็นคุณค่าของป่าไม้ และอาศัยบทบาทพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำชุมชนในการปรับประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนตามหลักพระพุทธศาสนาในการฟื้นฟูป่าชุมชน ตลอดจนการพัฒนาพื้นที่เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่จะเป็นแหล่งพักผ่อนของชาวอำเภอเถินต่อไป

ดังนั้น การอนุรักษ์ป่าชุมชนที่ยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการผลักดันให้ชุมชนได้ตระหนักคุณค่าของป่าไม้ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีความเป็นอยู่ของมนุษย์กับธรรมชาติ โดยการอนุรักษ์จะต้องสร้างความเข้าใจตรงกันของสมาชิกในชุมชน ทั้งกฎระเบียบการใช้ประโยชน์ป่าชุมชน ข้อห้ามและข้อปฏิบัติ รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และถูกต้องตามจารีตประเพณีท้องถิ่น และเป็นการขับเคลื่อนพื้นที่ป่าชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตามวัตถุประสงค์ของชุมชนได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐวรรธน์ สุนทรวริทธิโชติ และคณะ. (2556). *การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามบัณฑิต: ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน*. รายงานการวิจัย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- พระครูพิพิธสุตาทร และคณะ. (2552). *การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ป่าชุมชน บนฐานเศรษฐกิจพอเพียง*. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล. (2556). *ศึกษาระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี*. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพลากร สมังคโล (อนุพันธ์). (2561). *การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วินัย วีระวัฒนานนท์. (2540). *วิกฤตสิ่งแวดล้อมทางต้นแห่งการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ และคณะ. (2559). *การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง*. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2563). *พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา*. ลำปาง: พี.เอ็น.ปายสวดีไซด์.
- สหทยา วิเศษ. (2540). *ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ: ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มฮักป่าศรีถ้อย ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา*.

วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หอมรดกไทย. (ม.ป.ป.). *สังคมแบบพระพุทธศาสนา*. สืบค้นเมื่อ 4 เมษายน 2564,
จาก <http://thaiheritage.net/religion/prapa/prapa2.htm>
อุทยานแห่งชาติแม่วะ. (ม.ป.ป.). *อุทยานแห่งชาติแม่วะ (Mae Wa)*. สืบค้นเมื่อ 17
พฤษภาคม 2564, จาก [http://park.dnp.go.th/Visitor/nationparkshow.php?](http://park.dnp.go.th/Visitor/nationparkshow.php?PTA_CODE=1100)
PTA_CODE=1100